

پیش‌بینی هویت دینی فرزندان بر اساس الگوهای تعاملی خانواده، دین‌داری والدین و تفکر انتقادی نوجوان

بهاره توتونچی^۲

حمید رضائیان^۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف پیش‌بینی هویت دینی فرزندان از طریق متغیرهای الگوهای ارتباطی خانواده، دین‌داری والدین و گرایش به تفکر انتقادی نوجوان انجام شده است. روش پژوهش توصیفی و به لحاظ رابطه بین متغیرها از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل دانش آموزان دختر سال اول و دوم دبیرستان‌های دولتی شهر قم است. نمونه شامل ۴۴۷ نفر از دانش آموزان رشته‌های علوم انسانی، ریاضی و تجربی است که به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. جهت جمع‌آوری داده‌ها از پرسشنامه مذهبی بودن والدین (گرنکوئیست، ۱۹۹۸)، الگوهای ارتباطی خانواده، (ریچی و فیتزپاتریک، ۱۹۹۰)، گرایش به تفکر انتقادی (ریکتس، ۲۰۰۳) و هویت دینی (لطف آبادی، ۱۳۸۱) استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون استفاده شد. نتایج نشان داد که به ترتیب متغیرهای دین‌داری پدر، بعد خلاقیت از تفکر انتقادی نوجوان، نگرش مذهبی مادر و جهت‌گیری گفت‌شنود از الگوی ارتباطی خانواده توان پیش‌بینی هویت دینی فرزندان را دارد. سایر متغیرها شامل بعد کمال و تعهد از متغیر تفکر انتقادی و بعد جهت‌گیری همنوایی وارد معادله نگردید.

واژگان کلیدی: هویت دینی، تعامل والدین، دین‌داری والدین، تفکر انتقادی، نوجوانان.

^۱ استادیار دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران (نویسنده مسئول) rezaeian19237@alzahra.ac.ir

^۲ کارشناس ارشد مشاوره، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران

مقدمه

نوجوانی دوره تغییر و تحولات مهم است. رشد در ابعاد شناختی، اجتماعی، جسمانی و هیجانی و تغییر در مفهوم خود و شکل‌گیری شخصیت. یکی از مهم‌ترین جنبه‌های این تغییر دست‌یابی به یک مفهوم منسجم و پایدار از خود و شکل‌گیری هویت^۱ است. هویت پاسخ به کیستی و چستی انسان و زمینه‌ساز زندگی اجتماعی است. هویت دارای دو بعد فردی و اجتماعی است. هویت فردی نتیجه به دست آوردن احساس تمایز، تداوم و خودمختاری و استقلال است. هویت اجتماعی، تعریف خود با استناد به مؤلفه‌های اجتماعی نظیر ملیت، قومیت، نژاد، شغل، طبقه اقتصادی و اجتماعی است. به باور اریکسون^۲ مارسیا^۳ و برزونسکی^۴ هویت هسته اصلی شخصیت است و دوره نوجوانی اوج جستجوگری برای دست‌یابی به شناخت خود و کسب هویت است (برزونسکی، ۲۰۰۸: ۶۴۵-۶۵۵). مدل پردازش شناختی - اجتماعی راهبردها و فرایندهای مورد استفاده برای ساخت و اصلاح هویت را مورد بررسی قرار می‌دهد. مطابق این دیدگاه هویت ساختار شناختی و چارچوب ارجاعی فرد برای تفسیر تجارب و اطلاعات مربوط به خود و یافتن معنا و مفهوم برای زندگی است. هویت اجتماعی از خلال تعامل با دیگران تحقق می‌پذیرد و در طی زمان تحول پیدا می‌کند و فرد باید درباره انتخاب ارزش‌ها و هنجارهای جامعه و اینکه خود را چه کسی و وفادار به چه ارزش‌هایی می‌داند تصمیم‌گیری کند (برک، ۲۰۰۷، ترجمه سیدمحمدی، ۱۳۸۸، ص ۷۵).

پیشینه پژوهشی

از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر هویت هم به لحاظ فردی و هم اجتماعی دین و هویت دینی^۵ است. دین تنها یک پدیده اجتماعی و تاریخی نیست بلکه به لحاظ شخصی نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است. هویت دینی ناظر به رابطه انسان با دین و نسبتی است که با آن برقرار می‌کند. مهم‌ترین دستاورد هویت دینی پاسخ به معنا و مفهوم زندگی و داشتن نگاهی جامع به انسان و

^۱ -identity

^۲ -Erickson

^۳ -Marcia

^۴ -Berzonsky

^۵ -religious identity

جهان هستی است (ماهرزاده، ۱۳۹۲). به عبارت دیگر هویت دینی ارجاع عناصر هویتی به آموزه‌های دینی است (خسروشاهی، ۱۳۹۵، ص ۱) و هنگامی بکار می‌رود که فرد تمام یا بخشی از مفاهیم و دستورات دینی را پذیرفته و خود را بر مبنای مجموعه‌ای از باورهای مرتبط با دین تعریف می‌کند. هویت دینی دستاوردهای متعددی برای فرد به همراه دارد. نگاه مثبت و امیدوارانه به آینده، ایجاد حس همدلی و تعلق به دیگران (قاسمی، ۱۳۹۲)، پیشگیری از آسیب اجتماعی (خسروشاهی، ۱۳۹۵) ارتقاء سطح بهداشت روانی (مک کالف^۱، ۲۰۰۰)، رفتار خودکنترلی (سورنسون^۲، بورونفیلد^۳، ۱۹۹۵)، کاهش افکار خودکشی (سلطانی نژاد و همکاران، ۱۳۹۲)، کاهش گرایش به مصرف مواد مخدر (پورمودت، ۱۳۹۱)، کاهش اختلال اضطرابی، پارانویا، اختلال وسواس-اجباری (باکر^۴ و همکاران، ۲۰۱۸)، سبک زندگی (نیازی، ۱۳۹۶) از جمله این تأثیرات است.

با توجه به نقش هویت و هویت دینی در دستیابی به برداشت منسجم و همچنین پیامدهای روان‌شناختی، جامعه‌شناختی آن بررسی متغیرهایی که در شکل‌گیری آن تأثیرگذار هستند از اهمیت بسزایی برخوردار است. مرور تحقیقات انجام‌شده حکایت از نقش متغیرهای متعددی چون نظام آموزشی رسمی (ماجر و کوهن^۵، ۲۰۱۳)، فرایند خانواده (گنو^۶، ۲۰۱۸)، سبک تربیت آزاداندیش (کاپلن^۷ ساروکلو^۸، ۲۰۱۷)، معلمان (کوهن و شاختر^۹، ۲۰۱۳)، نهادها و مراکز دینی (فرانسیس^{۱۰}، ۲۰۰۹)، والدین (دولاهیت، تاچر^{۱۱}، ۲۰۰۸)، دین‌داری مادر (پیرسه^{۱۲}، ۲۰۰۷) دارد.

همان‌گونه که تحقیقات انجام‌شده نشان می‌دهد در شکل‌گیری هویت دینی، خانواده و کارکرد آن نقش بسزایی دارد. شناخت متغیرهای مرتبط با خانواده می‌تواند به درک بهتری از مفهوم

¹ -Mccullough

² -Sorensen

³ -Bronfild

⁴ -Baker

⁵ -Madjer&Cohen

⁶ -Guo

⁷ -cappellen

⁸ -Saroglou

⁹ -Cohen&Schachter

¹⁰ -Francis

¹¹ -Dollahith&Thatcher

¹² -Pearse

کلی خانواده کمک کند. از جمله این متغیرها می‌توان به نحوه تعامل و الگوهای ارتباطی میان والدین با یکدیگر و والدین با فرزندان اشاره کرد. به نظر می‌رسد الگوی تعاملی که مبتنی بر گفتگو، پذیرش، همنوایی و شنیدن نقطه نظرات اعضای خانواده باشد می‌تواند به رشد هویت دینی کمک کند. (کوئرر و فیتز پاتریک، ۲۰۰۲)^۱ برای خانواده دو بعد جهت‌گیری گفت‌وشنود و جهت‌گیری همنوایی را شناسایی کردند. جهت‌گیری همنوایی به اجتناب از تعارض‌ها و مجادله‌ها، حرف‌شنوی و اطاعت اعضای خانواده از والد یا والدین اشاره دارد، در حالی که جهت‌گیری گفت‌وشنود به شرکت آزادانه و ایمن اعضا در تعامل و تبادل نظر می‌پردازد. ترکیب این دو بعد چهار الگوی تعامل میان اعضای خانواده را که شامل خانواده کثرت‌گرا، حمایت‌کننده، توافق‌کننده و بی‌قید است را به وجود می‌آورد (کرمی و دیگران، ۱۳۹۱). نقش این الگوهای ارتباطی در خودکارآمدی و تاب‌آوری تحصیلی دانش‌آموزان (نادری و همکاران، ۱۳۹۷)، انگیزش و خودگردانی دانش‌آموزان (مرادی، ۱۳۹۳) سلامت روانی نوجوان (نوابخش، ۱۳۸۵)، گرایش به مواد مخدر (خسروشاهی، ۱۳۹۵)، رضایت زناشویی (معصومی، ۱۳۹۶)، انگیزش و خودگردانی تحصیلی و سرزندگی تحصیلی (مرادی، ۱۳۹۳). مورد بررسی و تأیید قرار گرفته است. علاوه بر الگوهای خانوادگی وجود گرایش‌های دینی والدین می‌تواند به شکل‌گیری هویت دینی فرزندان کمک کند. تغییر در باورهای دینی نیازمند آموزش‌های مداوم و مستمر، پایبندی و التزام عملی به اعتقادات و باورهای دینی است که طی آن کودک از طریق الگوبرداری و سرمشق‌گیری از والدین اقدام به یادگیری و درون‌سازی هنجارها می‌کند (عسکری، ۱۳۸۸). چنانچه هود^۲ در سال ۲۰۰۹ دین‌داری و رفتارهای دینی والدین را پیش‌بینی‌کننده دین‌داری فرزندان می‌داند. در همین راستا جیمز برات^۳ از شاگردان ویلیام جیمز^۴ معتقد است آنچه در دین‌داری انسان مهم است توجه به این موضوع است که فرد از نخستین سال‌های زندگی در نظام زنده‌ای از تصاویر، کلمات و اعمال دینی غرق شود (وولف، ۸۶، به نقل از هادیان، ۱۳۹۲). دین‌داری والدین علاوه بر تأثیر بر هویت دینی بر سایر جنبه‌های رفتاری فرزندان نیز تأثیرگذار است چنانچه

^۱-Koerner&Fitzpatrick

^۲-Hood

^۳-James pratt

^۴-William James

مطالعات نقش دین‌داری والدین بر سلامت روان و تاب‌آوری فرزندان (حیدری، ۱۳۹۶)، رشد اخلاقی نوجوانان (مهدوی، ۱۳۹۰)، هوش معنوی (آزادفر، ۱۳۹۰) مورد تأیید قرار گرفته است. علاوه بر عوامل ذکر شده در بالا هویت‌یابی مطلوب و کسب هویت دینی یک فرایند انفعالی و یک‌طرفه نیست که به‌واسطه آن نوجوان به‌واسطه مشاهده رفتار دینی اقدام به جذب هنجارها و باورها نماید. چنانچه مارسیا دست‌یابی به هویت منسجم را نتیجه کاوشگری و جستجوی فعالانه فرد می‌داند. داشتن رویکرد نقادانه به مسائل یکی از وجوه کنشگری فعال در کسب هویت است. تفکر انتقادی به‌عنوان مهارت قضاوت فکورانه درباره درستی و نادرستی اندیشه‌ها و اعتقادات در رشد عقلانی و ارتقاء کارآمدی در زندگی اهمیت اساسی دارد (فاسینوئه، ۲۰۱۱). برزونسکی^۱ فرایند کسب هویت را موضوعی شناختی می‌داند که تابعی از تعهد فرد است که به رفتار، هدف و جهت می‌دهد (امیدیان، ۱۳۸۸) وی بر اساس شناخت و تعهد سه سبک هویتی اطلاعاتی^۲، هنجاری^۳ و سردرگمی - اجتنابی^۴ را معرفی می‌کند. در سبک هویت اطلاعاتی فرد آگاهانه و به‌طور فعال به جست‌وجوی و ارزیابی انتقادی اطلاعات می‌پردازد. این سبک در خانواده‌های با سبک فرزند پروری مقتدرانه بیشتر مشاهده می‌شود و با سبک موفق مارسیا نیز همخوانی بیشتری دارد. (رضایی فرخ آبادی، ۱۳۸۹) میان تفکر انتقادی و سبک هویت اطلاعاتی رابطه معنی‌داری را گزارش می‌کند. همچنین تفکر انتقادی با باورهای معرفت‌شناختی (صدری دمیرچی، ۱۳۹۷)، هوش معنوی و خلاقیت (کریمی، ۱۳۹۰)، سبک‌های یادگیری و ویژگی‌های شخصیتی رابطه دارد ضمن آنکه تفکر انتقادی می‌تواند اثرات متفاوتی بر ابعاد چهارگانه اعتقادی، تجربی، مناسکی و پیامدی هویت دینی (طالبیان، ۱۳۸۰، ص ۱) داشته باشد.

چارچوب نظری

در حوزه روان‌شناسی واژه هویت نخستین بار توسط فروید مورد استفاده قرار گرفت (اریکسون، ۱۹۹۵، به نقل از محبی، ۱۳۹۰). نظریه‌های مربوط به هویت ریشه در شاخه‌ای از رویکرد روان تحلیل‌گری^۵ تحت عنوان «روانشناسی من^۱» دارد که تأکید بر تأثیر عوامل

^۱ -Berzonsky

^۲ -informative

^۳ - normative

^۴ - diffiuse-avoidance

^۵ -psychoanalysis

اجتماعی و فرهنگی بر «من» و رشد و عملکرد آن دارد (عمویی، ۱۳۹۴). اریکسون^۲ نظریه رشد من را برای توضیح تعامل عوامل روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، تاریخی و رشدی در شکل‌گیری شخصیت مطرح کرد. وی در نظریه خود ماهیت روانی-اجتماعی هویت را با توجه به نقش مهم جامعه در شکل‌گیری به آن مورد توجه قرار داد. اریکسون نوجوانی را فرصتی برای حل دوباره هویت از طریق یکپارچه‌سازی تجربه‌های گذشته با شرایط کنونی می‌داند. (سوسن سیف، ۱۳۸۸، روانشناسی رشد ۱ ص ۱۱۶). از نظر اریکسون تکلیف نوجوان تلفیق سائق‌های زیستی با درخواست‌های اجتماعی است که زمینه‌ساز شکل‌گیری هویت را فراهم می‌سازد. هویت پلی میان شخص و زمینه اجتماعی اوست و باید خود را به برخی از خط‌مشی‌های زندگی از جمله باورهای دینی متعهد سازد (توتونچی، ۱۳۹۴). مارسیا^۳ بر اساس نظریه اریکسون و با استفاده از دو ملاک کاوش^۴ و تعهد^۵ چهار نوع هویت را شامل پراکندگی هویت، ضبط هویت، وقفه هویت و کسب هویت از یکدیگر تفکیک کرد. (برک، ۲۰۰۷، ترجمه سیدمحمدی، ۱۳۸۸، ص ۷۲).

با عنایت به آنکه بیشتر مطالعات انجام‌شده در زمینه شکل‌گیری هویت دینی نوجوانان به بررسی زمینه‌های فردی، خانوادگی و اجتماعی به‌صورت جداگانه پرداخته است، هدف مطالعه حاضر بررسی هم‌زمان نقش عوامل فردی (تفکر انتقادی نوجوانان)، عوامل خانوادگی (الگوهای ارتباطی والدین) و اجتماعی (دین‌داری والدین) در شکل‌گیری هویت دینی نوجوانان است.

روش‌شناسی پژوهش

روش پژوهش، توصیفی و به لحاظ روابط بین متغیرها از نوع پیش‌بینی است. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان دختر سال اول و دوم دبیرستان رشته‌های انسانی، ریاضی و تجربی مدارس دولتی شهرستان قم می‌باشد. روش نمونه‌گیری به شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شد. بدین‌صورت که از میان مناطق چهارگانه آموزش و پرورش شهر قم

^۱ -ego psychology

^۲ -Erickson

^۳ -Marcia

^۴ -exploration

^۵ -commitment

مناطق ۲ و ۴ به صورت تصادفی انتخاب و در مرحله بعد از هر منطقه سه دبیرستان انتخاب شد و در مرحله آخر از هر دبیرستان به انتخاب مدیر مدرسه سه کلاس درس انتخاب و پرسشنامه‌ها در میان دانش آموزان توزیع شد. برای برآورد حجم نمونه از جدول کرجسی و مورگان^۱ استفاده گردید. با توجه به این که حجم جامعه در پژوهش حاضر ۱۹,۴۵۸ دانش‌آموز دختر بود، با مراجعه به جدول حداقل حجم نمونه ۳۷۷ برآورد شد. جهت اطمینان از اعتبار نتایج از تعداد ۴۵۵ آزمودنی ارزیابی به عمل آمد. از مجموع ۴۵۵ پرسشنامه توزیع شده ۴۴۷ پرسشنامه به طور کامل تکمیل و ۸ پرسشنامه به دلیل ناقص بودن از تحلیل کنار گذاشته شد.

ابزار پژوهش

پرسش‌نامه میزان مذهبی بودن والدین^۲

این پرسش‌نامه در ۱۶ ماده توسط دکتر گرنکوویست (۱۹۹۸) تهیه شده است و ادراک فرزندان از سطح مذهبی بودن والدین را در یک مقیاس ۶ درجه‌ای از کاملاً مخالف تا کاملاً موافق ارزیابی می‌کند. مقیاس فوق شامل عباراتی از جمله میزان دعا خواندن والدین، خواندن کتاب‌های مذهبی، شرکت کردن در مراسم دینی، گفت‌وگوی مذهبی در منزل اهمیت، عقاید مذهبی در زندگی والدین، قضاوت‌های ذهنی در مورد مذهب و سطح پذیرش عقاید والدین است. گرنکوویست ضریب همسانی درونی^۳ این آزمون را از طریق آلفای کرونباخ^۴ برای هر والد در ۸ ماده ۰/۹۲ به دست آورد. شهابی زاده (۱۳۸۵) هماهنگی درونی ماده‌ها با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای پدر و مادر به ترتیب ۰/۹۴ و ۰/۸۹ گزارش کرد. همچنین پایایی^۵ آزمون با روش اجرای مجدد برای پدر و مادر به ترتیب ۰/۹۰ و ۰/۸۵ به دست آمده است (سلیمی، ۱۳۸۸).

پایایی به دست آمده در این پژوهش برای میزان مذهبی بودن پدر و مادر با ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۸۶ و ۰/۶۵ می‌باشد.

^۱ - Morgan & Krejcie

^۲ - measures of parental religiousness

^۳ - internal consistency

^۴ - cronbach's alph

^۵ - reliability

پرسش‌نامه گرایش به تفکر انتقادی^۱

این پرسش‌نامه توسط (ریکتس، ۲۰۰۳) طراحی گردید. فرم اصلی این آزمون دارای ۳۳ سؤال و شامل ۳ زیر مقیاس است. قسمت اول شامل ۱۱ سؤال برای سنجش مقیاس خلاقیت، قسمت دوم شامل ۹ سؤال در خصوص مقیاس کمال و قسمت سوم شامل ۱۳ سؤال برای مقیاس تعهد است. خلاقیت: تمایل دانش‌آموزان در کنجکاو‌های هوشمندانه و خلاقانه برای کشف واقعیت‌های جدید. کمال: دانش‌آموزان تا چه اندازه بر پیچیدگی‌های مسائل واقعی واقف‌اند و با توجه به شناختی که نسبت به دانش خود و دیگران دارند تا چه میزان قادر به پذیرش دیدگاه دیگران هستند (انتقادپذیری). تعهد: آمادگی دانش‌آموزان برای استدلال و پیش‌بینی موقعیت‌هایی که نیازمند استدلال بوده و اطمینانی که دانش‌آموزان نسبت به توانایی خود در زمینه استدلال کردن دارد.

ریکتس (۲۰۰۳) در پژوهشی که انجام داد پایایی این مقیاس را مورد آزمون قرار داد. وی پایایی سه مقیاس را به ترتیب زیر مقیاس خلاقیت ۰/۷۵، بالندگی ۰/۵۷ و تعهد ۰/۸۶ را گزارش کرد. و کل را ۰/۸۳ برآورد نمود. در ایران پاک مهر و همکاران (۱۳۹۲) با روش آلفای کرونباخ اعتبار این مقیاس را در حدود ۰/۷۶ گزارش کرده‌اند. در این پژوهش میزان پایایی هر یک از ابعاد این مقیاس با ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب: خلاقیت: ۰/۶۲، بلوغ: ۰/۹۳، تعهد: ۰/۷۰ و پایایی کل ۰/۷۲ به دست آمد.

پرسش‌نامه تجدیدنظر شده الگوهای ارتباطی خانواده^۲

این ابزار یک پرسشنامه خودسنجی است که توسط ریچی و فیتزپاتریک (۱۹۹۰) طراحی شده و میزان موافقت یا عدم موافقت پاسخ‌دهنده را با ۲۶ گویه که درباره وضعیت ارتباطات خانواده وی هستند در دامنه ۵ درجه‌ای مورد سؤال قرار می‌دهد. نمره ۴ معادل کاملاً موافقم و نمره ۰ معادل کاملاً مخالفم است. ۱۵ گویه اول مربوط به بعد جهت‌گیری گفت‌وشنود و ۱۱ گویه بعدی مربوط به جهت‌گیری همنوایی می‌باشند. هر آزمودنی دو نمره از این ابزار به دست می‌آورد. نمره بیشتر در هر مقیاس به این معناست که آزمودنی در خانواده خود به ترتیب جهت‌گیری گفت‌وشنود یا همنوایی بیشتری را ادراک می‌کند.

¹ - measures of critical thinking disposition

² - revised family communication pattern(RFCP)Instrument

مؤلفه‌ها و سؤالات مربوط به هر مؤلفه:

۱/ جهت‌گیری گفت‌وشنود: سؤال ۱ تا ۱۵

۲/ جهت‌گیری هم‌نوایی: ۱۶ تا ۲۶

کوئرتر و فیتز پاتریک (۲۰۰۲) روایی محتوایی^۱، ملاکی^۲ و سازه^۳ و پایایی (آلفای کرونباخ و باز آزمایی^۴) این مقیاس را مطلوب گزارش کرده‌اند. در ایران، کوروش نیا (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای، روایی و پایایی این مقیاس را مورد بررسی قرار دادند. آن‌ها پایایی ابزار را به روش آلفای کرونباخ برای بعد گفت‌وشنود (۰/۸۷) و برای بعد هم‌نوایی (۰/۸۱) ذکر کرده‌اند. همچنین در پژوهشی که مرادی و چراغی در سال (۱۳۹۳) انجام دادند، برای محاسبه پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شد که برای بعد گفت‌وشنود (۰/۸۵) و برای بعد هم‌نوایی (۰/۷۳) به دست آمد. میزان پایایی این مقیاس در بعد گفت‌وشنود و بعد هم‌نوایی با ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۹۰ و ۰/۸۷ به دست آمده است.

پرسش‌نامه هویت دینی^۵

این پرسش‌نامه که توسط لطف‌آبادی (۱۳۸۱) با عنوان پرسش‌نامه سنجش وضعیت مذهبی دانش‌آموزان، تهیه شده است، یک ابزار ۱۹ سؤالی برای سنجش اعتقاد دینی، عملکرد دینی، سهل‌گیری دینی و سخت‌گیری دینی با طیف لیکرت شش‌درجه‌ای از (کاملاً موافقم تا کاملاً مخالفم) می‌باشد. در بعد اعتقادی دینی، اعتقاد به خداوند، پیامبران، امامان و زندگی پس از مرگ مورد سنجش قرار می‌گیرد. در بعد عملکرد دینی، انجام فرایض دینی مانند نماز، روزه، رفتن به حج، آمادگی جهاد، امر به معروف و نهی از منکر مورد سنجش قرار می‌گیرد. در خرده مقیاس سهل‌گیری دینی، روحیه بی‌قیدی دینی در مورد اعمال و اعتقاداتی است که یک مسلمان باید در زندگی روزمره خود آن‌ها را رعایت کند، مورد بررسی قرار می‌گیرد و در خرده مقیاس سخت‌گیری دینی، روحیات افراطی و سواسی در اجرای وظایف دینی مورد توجه قرار گرفته است. ضریب آلفای گزارش شده برای جمعیت ایرانی ۰/۸۲ گزارش شده است (لطف‌آبادی ۱۳۸۱). پایایی این

¹ - content validity

² - criterion validity

³ - construct validity

⁴ - test-Retest

⁵ - inventory religious identity

ابزار با ضریب آلفای کرونباخ در این پژوهش به تفکیک خرده مقیاس‌ها عبارت است از: اعتقاد دینی: ۰/۶۵ و عملکرد دینی: ۰/۶۱ و سهل‌گیری دینی: ۰/۶۲ و سخت‌گیری دینی: ۰/۶۹.

یافته‌های پژوهشی

یافته‌های توصیفی

از مجموع ۴۴۷ دانش‌آموز دختر تعداد ۲۲۸ نفر معادل ۵۱ درصد از منطقه چهار و تعداد ۲۱۹ نفر معادل ۴۹ درصد از منطقه دو بود. از مجموع کل دانش‌آموزان تعداد ۱۰۸ نفر معادل ۲۴ درصد در سال اول (دوره عمومی)، تعداد ۹۹ نفر معادل ۲۲ درصد رشته ریاضی و فیزیک، تعداد ۱۲۶ نفر معادل ۲۸ درصد در رشته علوم تجربی و ۱۱۴ معادل ۲۵ درصد در رشته علوم انسانی مشغول به تحصیل بودند. تحصیلات پدران، ۲۷۵ نفر معادل حدود ۶۲ درصد تا دیپلم و تعداد ۸۶ نفر معادل ۱۹ درصد تا لیسانس و تعداد ۸۶ نفر معادل حدود ۱۹ درصد بالاتر از لیسانس بود. در مادران تعداد ۳۶۷ نفر معادل ۸۲ درصد دیپلم و پایین‌تر، تعداد ۶۷ نفر معادل ۱۵ درصد تا لیسانس و تعداد ۱۳ نفر معادل ۳ درصد بالاتر از لیسانس بود.

قبل از تحلیل استنباطی داده‌ها در ابتدا به منظور بررسی میزان همبستگی میان متغیرهای موجود در پژوهش، ماتریس همبستگی انجام شد که نتایج آن در جدول شماره ۱ آمده است.

ردیف	متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
۱	جهت‌گیری گفت‌و شنود	۱							
۲	جهت‌گیری هم‌نوایی	.۴۰۳**	۱						
۳	نگرش مذهبی مادر	.۲۴۳**	.۰۵۶.	۱					
۴	نگرش مذهبی پدر	.۲۴۷**	-.۰۳۴	.۶۶***	۱				
۵	بعد خلاقیت	.۳۰۴**	-.۰۶۹	.۱۲۳**	-.۱۰۲	۱			
۶	بعد بلوغ	.۰۱۲	-.۱۰۲*	-.۰۰۴**	-.۰۱۷	-.۰۷۱	۱		
۷	بعد تعهد	.۳۰۵**	-.۰۸۹	.۱۸۳**	.۱۶۷**	.۰۵۷**	-.۰۱۹	۱	
۸	هویت دینی	.۴۸۳**	-.۰۴۸	.۴۳۵**	.۴۸۳**	.۲۴۴**	-.۰۷۳	.۱۸۸**	۱

P < .۰۱ **
P < .۰۵ *

جدول (۱) همبستگی بین متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. متغیرهای جهت‌گیری گفت‌وشنود ($r=0/283$)، نگرش مذهبی مادر ($r=0/435$)، نگرش مذهبی پدر ($r=0/482$)، بعد خلاقیت ($r=0/073$) و بعد تعهد ($r=0/188$)، با هویت دینی فرزندان رابطه معنادار دارد و متغیرهای جهت‌گیری هم‌نواپی و بعد بلوغ با هویت دینی رابطه معناداری ندارد. به‌منظور بررسی توان پیش‌بینی هویت دینی بر اساس متغیرهای سه‌گانه از رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره ۲ گزارش شده است.

یافته‌های استنباطی

جدول شماره ۲ - رگرسیون گام‌به‌گام بین متغیر ملاک و پیش‌بین

معناداری	B	B	R ² تعدیل شده	R ²	R	F	متغیر پیش‌بین	گام‌ها	متغیر ملاک
.۰۰۱	.۷۶۳	.۴۸۲	.۲۳۰	.۲۳۲	۲.۴۸	۱۳۴.۳۷۴	نگرش مذهبی پدر	گام اول	هویت دینی
.۰۰۱	.۷۳۱	.۴۶۱	.۲۶۷	.۲۷۰	۰.۵۲	۸۲.۲۲۱	نگرش مذهبی پدر بعد خلاقیت	گام دوم	
.۰۰۱	.۴۹۸	.۱۹۷					نگرش مذهبی پدر بعد خلاقیت نگرش مذهبی مادر	گام سوم	
.۰۰۱	.۵۳۴	.۳۳۷	.۲۸۶	.۲۹۱	.۵۳۹	۶۰/۴۷۹	نگرش مذهبی پدر بعد خلاقیت نگرش مذهبی مادر	گام سوم	
.۰۰۱	.۴۷۱	.۱۸۶					نگرش مذهبی پدر بعد خلاقیت نگرش مذهبی مادر	گام سوم	
.۰۰۱	.۳۱۸	.۱۹۰					نگرش مذهبی پدر بعد خلاقیت نگرش مذهبی مادر	گام سوم	
.۰۰۱	.۵۰۸	.۳۲۱	.۲۹۵	.۳۰۲	۵۴۹.	.۷۷۱	نگرش مذهبی پدر بعد خلاقیت نگرش مذهبی مادر	گام چهارم	
.۰۰۱	.۵۰۸	.۱۵۵					نگرش مذهبی پدر بعد خلاقیت نگرش مذهبی مادر	گام چهارم	
.۰۰۱	.۳۹۲	.۱۷۷				۴۷	نگرش مذهبی پدر بعد خلاقیت نگرش مذهبی مادر	گام چهارم	
.۰۰۹	.۲۹۶	.۱۱۴					جهت‌گیری گفت‌وشنود	گام چهارم	
.۰۰۱	.۱۱۲						جهت‌گیری گفت‌وشنود	گام چهارم	

همان‌گونه که جدول ۲ نشان می‌دهد در گام اول نگرش مذهبی پدر وارد معادله شد و ۲۳٪ تغییرات متغیر ملاک را پیش‌بینی کرد. در گام دوم با ورود بعد خلاقیت این میزان به ۲۶۷٪ ارتقاء یافت و در گام سوم با ورود متغیر نگرش مذهبی مادر این میزان به حدود ۲۹٪ و در گام چهارم با ورود متغیر جهت‌گیری گفت‌وشنود این مقدار به حدود ۳۰٪ افزایش یافت. سایر متغیرهای پیش‌بین وارد معادله نگردید.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان داد هویت دینی فرزندان را می‌توان بر اساس الگوی تعاملی گفت‌وشنود والدین، دین‌داری والدین و بعد خلاقیت از متغیر تفکر انتقادی پیش‌بینی کرد. این یافته‌ها برای متغیر دین‌داری والدین توسط نیک منش (۱۳۹۰)، حکمت پور (۱۳۹۱)، جوانمرد (۱۳۹۲)، هادیان (۱۳۹۲)، مورد تأیید قرار گرفته است. در تبیین نقش متغیر دین‌داری والدین می‌توان گفت خانواده کماکان نقش محوری خود در انتقال ارزش‌ها و باورها را علیرغم گسترش سایر نهادها نظیر نظام آموزش رسمی، شبکه‌های اجتماعی و گروه همسالان حفظ کرده است. والدین به‌عنوان افراد معتبر در زندگی فرزندان از طریق الگودهی و یادگیری مشاهده‌ای به نحو مطلوبی مشروط بر استمرار در رفتارها و اعمال دینی چون نماز، روزه، شرکت در مراسم و آیین‌های مذهبی و مقید بودن به انجام رفتارهایی که نشانه دین‌داری است نظیر پرهیز از دروغ‌گویی، تمایل به کمک و یاری رساندن به دیگران، رعایت حقوق دیگران می‌توانند به رشد باورهای مذهبی فرزندان کمک کنند. چنانچه پرات (وولف، ۱۹۸۶) به نقل از هادیان، (۱۳۹۲) مهم‌ترین عامل در دین‌داری فرزندان را مشاهده مستمر انجام اعمال دینی توسط والدین به‌ویژه در سال‌های اول تولد می‌داند. علاوه بر عامل استمرار در اعمال مذهبی وجود همخوانی و هماهنگی باورها و رفتار والدین در انتقال مفاهیم دینی به نسل بعد از اهمیت بسزایی برخوردار است. به‌عبارت‌دیگر همخوانی میان بعد احساسی هویت دینی (داشتن ارتباط با یک واقعیت متعالی)، بعد اعتقادی (باور به هدفمند بودن خلقت انسان و وجود روز جزا) و بعد عملی (انجام آیین‌ها و مناسک مذهبی) موجب درونی شدن ارزش‌ها و آموزه‌های دینی در فرزندان می‌شود. وجود ناهمخوانی در گفتار و عمل والدین می‌تواند به ضعیف شدن باورهای دینی فرزندان منجر شود.

متغیر دومی که توان پیش‌بینی هویت دینی فرزندان را در این مطالعه دارد، متغیر جهت‌گیری گفت‌وشنود از الگوی تعاملی خانواده است. تحقیقات انجام‌شده توسط کورش نیا (۱۳۸۹)، فراهی (۱۳۸۹)، نمازی (۱۳۹۷)، قدومی زاده (۱۳۹۲)، سفیری (۱۳۸۹)، هادیان (۱۳۹۲)، دولایت و تاجر (۲۰۰۸)، هاری و میلر (۲۰۰۸)، فرانسیس (۲۰۰۹)، فیشرمن (۲۰۱۱)، دیروس (۲۰۰۴)، فلورونپ (۲۰۰۱)، سارلگو (۲۰۰۲) و دایا و جونز (۲۰۰۹) همسو می‌باشد. در تبیین سهم متغیر الگوی تعاملی گفت‌وشنود بر هویت دینی فرزندان می‌توان گفت الگوهای ارتباطی خانواده به باور افراد درباره شیوه ابراز صمیمیت، عاطفه و حمایت از یکدیگر، میزان و

شیوه گفتگوی اعضای خانواده اشاره دارد و بیانگر طرح‌واره‌های ارتباطی خانواده است. در این مدل، خانواده اعضای خود را به تعامل و همکاری با یکدیگر در موضوعات مختلف تشویق می‌کند و اعضای آزادانه و خودانگیخته با یکدیگر مشارکت داشته و به حل مسئله ترغیب می‌شوند (کوئرنر، فیتزپاتریک، ۲۰۰۲). به این دلیل مدل ارتباطی گفت‌و شنود به شکل‌گیری هویت دینی فرزندان کمک می‌کند که طی آن نوجوان در یک محیط ایمن و پذیرا به بیان دیدگاه‌ها و نظرات خود درباره امور دینی می‌پردازد و سؤالات و ابهامات خود را مطرح می‌کند. این موقعیت تعاملی ضمن آنکه زمینه پاسخ‌دهی به سؤالات و افزایش شناخت و آگاهی نوجوان را نسبت به امور دینی افزایش می‌دهد نقش یک اثر تلقیح اجتماعی^۱ را نیز برای نوجوان فراهم می‌کند که طی آن مقاومت و آمادگی وی را در مواجهه با نظرات مخالف را افزایش می‌دهد. زمانی که نوجوان در محیط خانواده امکان طرح دیدگاه‌های خود را پیدا می‌کند در واقع فرصت نیرومندسازی و تقویت استدلال‌های دفاعی در برابر اطلاعات ناهمخوان خود را ارتقاء می‌دهد. نوجوان با تجربه محیط‌های چالشی در فضای خانواده مهارت لازم برای گفتگو و ابراز نظر را در محیط بیرون از خانواده پیدا می‌کند. علاوه بر آن در محیط گفتگو است که فرد با روبرو شدن با سؤالات فرصت یافتن پاسخ مناسب را کسب می‌کند و از این طریق قدرت استدلال و پاسخ مستدل و منطقی را به دست می‌آورد و هم‌زمان اطمینان به خود در نزد نوجوان افزایش می‌یابد.

آخرین متغیری در معادله رگرسیون توان پیش‌بینی هویت دینی فرزندان را داشت بعد خلاقیت از متغیر تفکر انتقادی بود. پژوهش‌های شمشیری (۱۳۹۲)، سروقد بهزادی (۱۳۹۱)، رضائی (۱۳۸۹)، شهشهانی (۱۳۸۳)، عمو عبدالهی (۱۳۹۳)، رضائی کارگر (۱۳۸۸)، برترام، روسپ و مدیا (۲۰۰۹)، فاسیونه (۲۰۱۱)، همسو با یافته‌های این پژوهش است. در تبیین رابطه میان تفکر انتقادی و هویت دینی همان‌گونه که اریکسون و مارسیا خاطر نشان کرده‌اند شکل‌گیری هویت پایدار نیازمند جستجوگری، پرسشگری و بررسی نقادانه ایده‌ها و ارزش‌های است که نوجوان باید در مورد آن‌ها به تصمیم‌گیری برسد. لذا زمانی که نوجوان از طریق ارزیابی نقادانه به هویت دینی دست پیدا می‌کند بهتر می‌تواند در برابر انتقادات، تغییرات فرهنگی و اجتماعی از ایده‌های خود محافظت نماید. دست‌یابی به هویت دینی با استفاده از تفکر انتقادی به افزایش اعتماد به خود و تأکید بر درستی باورها کمک می‌کند. چنانچه انیس (۱۹۹۱) تعریف تفکر

¹ -social inoculation

انتقادی را تفکری مستدل و منطقی در مورد تصمیم‌گیری درباره انتخاب باورها و ارزش‌ها می‌داند. در مطالعه حاضر از میان سه بعد تفکر انتقادی (کمال، تعهد و خلاقیت) تنها بعد خلاقیت توان پیش‌بینی هویت دینی نوجوان را داشت. بعد خلاقیت تمایل فرد را به کنجکاوی هوشمندانه و خلاقانه برای کشف واقعیت‌ها را اندازه‌گیری می‌کند (ریکتس، ۲۰۰۳). اینکه چرا این متغیر توان پیش‌بینی هویت دینی را دارد شاید به عامل هم‌زمانی میان کسب هویت و هویت دینی در نوجوانی با افزایش میل به کنجکاوی در امور جدید به واسطه دستیابی به تفکر انتزاعی در این دوره باشد.

در مجموع از بررسی یکپارچه یافته‌های این پژوهش می‌توان به این نتیجه رسید که همخوانی میان باور و رفتار در انجام امور دینی توسط والدین و امکان گفتگو و بحث پیرامون مسائل دینی در یک موقعیت برابر، امن و پذیرا توسط اعضای خانواده و به‌ویژه والدین و پاسخ‌دهی مناسب به گرایش‌های رشدی دوره نوجوانی نظیر نگاه پرسشگرانه و کنجکاوانه که ناشی از شکل‌گیری ظرفیت‌های شناختی و تفکر انتزاعی در نوجوانی می‌تواند به شکل‌گیری هویت دینی مطلوب که بخشی مهم از فرایند کسب هویت در نوجوانی است کمک نماید.

در پایان پیشنهاد می‌شود با توجه به آنکه در این بررسی با توجه به محدودیت‌های اجرایی امکان بررسی رابطه ابعاد هویت دینی (اعتقادی، عاطفی و رفتاری یا مناسکی) با انواع هویت (زودرس، دیررس، موفق و سردرگم) امکان‌پذیر نبود در مطالعه‌ای مستقل این موضوع مورد بررسی قرار گیرد. همچنین نقش الگوهای ارتباطی والدین با شکل‌گیری ابعاد هویت دینی مورد بررسی و مطالعه محققان قرار گیرد.

منابع فارسی

۱. امیدیان، مرتضی (۱۳۸۸). هویت از دیدگاه روانشناسی، یزد: انتشارات دانشگاه یزد.
۲. آزاد فر، نجمه (۱۳۹۰). "بررسی ادراک روشهای فرزند پروری و مذهبی بودن والدین با هوش دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد". پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه فردوسی مشهد.
۳. با عزت، فرشته (۱۳۹۴). تاثیر مناسک حج عمره مفرده بر تقویت هویت دینی دانشجویان دانشگاه. فصلنامه اندیشه های نوین تربیتی. ش ۴۳. صص ۲۹-۴۳.
۴. بختیار نصرآبادی، حسنعلی؛ موسوی، ستاره؛ علی بخشی، فاطمه (۱۳۹۱). "نقش تفکر انتقادی و شیوه های شناختی و کاوشگری در پیش بینی پیشرفت تحصیلی. فصلنامه اندیشه های نوین تربیتی. (ش ۲۸) صص ۹-۴۰.
۵. برک، لورا (۱۳۸۸). روانشناسی رشد، جلد دوم، ترجمه سید محمدی، تهران: ارسباران.
۶. پور مودت، خاتون و عارفی، ضرغام. "بررسی مقایسه ای دینداری و رابطه آن با پرخاشگری در معتادین به مواد مخدر، معتادین در حال ترک افراد غیر معتاد". فصلنامه روان شناسی سلامت. سال دوم. شماره ۱.
۷. توتونچی، بهاره (۱۳۹۴). "رابطه الگوهای ارتباطی خانواده، مذهبی بودن والدین، و گرایش به تفکر انتقادی با هویت دینی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه شهرستان قم". پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه الزهرا.
۸. جوانمرد، غلامحسین (۱۳۹۲). "بررسی تاثیرپذیری فرزندان از والدین در بعد عمل به باورهای مذهبی". دو فصلنامه شناخت اجتماعی، ش ۲ پیاپی ۴، ۴-۱۸.
۹. حکمت پور، مریم؛ صالحی امیری، سیدرضا (۱۳۹۱). "بررسی تاثیر نقش خانواده در حفظ هویت ملی و دینی جوانان: مطالعه موردی. مجله مدیریت فرهنگی، ش ۱۸، ۵۹-۴۹.
۱۰. حیدری، آرمان؛ میرفردی، اصغر؛ رمضانی باصری، عباس (۱۳۹۲). "مقایسه جنسیتی هویت دینی و رابطه آن با مصرف رسانه ای دانش آموزان متوسطه مرودشت" فصل نامه دین و ارتباطات، ۲ (ش ۴۴)، ۴۳-۵۰.
۱۱. خسرو شاهی، قدرت اله و جوادی حسین آبادی، حسین. (۱۳۹۵). تحلیل رابطه مولفه های هویت دینی و پیشگیری از جرم. فصلنامه پژوهش کیفی. سال پنجم، سال پنجم، شماره ۱۷.
۱۲. رضائی فرخ آبادی، سمانه؛ احقر، قدسی (۱۳۸۹). "بررسی رابطه جهت گیری مذهبی و سبک های هویتی و مقایسه آن در دانش آموزان دوره متوسطه شهر تهران". مجله علوم سیاسی. مطالعات ملی، (ش ۴۳)، ۴۸-۲۵.
۱۳. سفیری، خدیجه؛ معماربانی، زهرا (۱۳۸۹). "بررسی هویت دینی و ملی دختران و پسران مقطع متوسطه با تاکید بر پایگاه اقتصادی و اجتماعی خانواده: مطالعه موردی". فصل نامه خانواده، (ش ۳ و ۴)، ۱۶۲-۱۳۹.

۱۴. سلطانی نژاد، عبدالله و همکاران. (۱۳۹۲). "بررسی رابطه جهت گیری مذهبی با رفتارهای خودکشی گرایانه سربازان. مجموعه مقالات ارائه شده در سمینار سبک زندگی با محوریت سلامت. خراسان جنوبی. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بیرجند.
۱۵. سیف، سوسن؛ کدیور، پروین؛ کرمی نوری، رضا؛ لطف آبادی، حسین (۱۳۸۸). روانشناسی رشد (۱). تهران: انتشارات سمت.
۱۶. شمشیری، بابک؛ ایزدینا، امین (۱۳۹۲). "امکان هم کناری تفکر انتقادی و تجربه دینی در برنامه تربیت دینی". پژوهش نامه مبانی تعلیم و تربیت، ۳(ش ۲) ۸۸-۶۷.
۱۷. عسکری، پروین؛ خلیقی سیگارودی، عنایت؛ حیدری، علیرضا؛ یوسفیان، فرزانه؛ مرعشیان، فاطمه (۱۳۸۸). "تاثیر آموزش شیوه های تربیتی سیره عملی پیامبر اکرم بر تفکر دینداری، اعتقادات و باورهای مذهبی و سلامت روان دانش آموزان دختر دوره متوسطه شهر اهواز". مجله دانش و پژوهش در روان شناسی کاربردی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسکان (اصفهان)، (ش ۴۰)، ۲۵-۱۳.
۱۸. عمویی، ناهید (۱۳۹۴). "نقش عملکرد خانواده در میزان تجربه بحران هویت و تمایز یافتگی نوجوانان". پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه الزهرا.
۱۹. فراهتی، مهرزاد؛ فتحی آشتیانی، علی؛ مرادی، علیرضا (۱۳۸۹). "رابطه میان الگوهای ارتباطی خانواده و مهارتهای ارتباطی نوجوانان". مجله خانواده و پژوهش، (ش ۱۰)، ۸۶-۶۹.
۲۰. قاسمی، وحید؛ عدلی پور، صمد؛ سیدمحمدتبار دیوکلائی، سیداحمد. (۱۳۹۲). "رابطه هویت دینی و اعتماداجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه مازندران". فصلنامه دین و ارتباطات. (شماره ۲ پیاپی ۴۴).
۲۱. قدومی زاده، فاطمه (۱۳۹۲). "بررسی ارتباط بین ابعاد الگوهای ارتباطی خانواده و گرایش به تفکر انتقادی با واسطه گیری جهت گیری مذهبی". پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه شیراز.
۲۲. کرمی، ابوالفضل؛ شهرستانی، ملیحه؛ یوسفی، سمیرا؛ آسیایی، مینا. (۱۳۹۱). "الگوهای ارتباطی خانواده و مهارتهای مقابله با استرس به عنوان پیش بین های استعمال دخانیات در نوجوانان پسر سیگاری و غیر سیگاری ۱۳-۱۸ سال شهر مشهد". مجله روانشناسی بالینی. شماره ۸.
۲۳. کریمی، هدی (۱۳۹۰). "پیش بینی گرایش به تفکر انتقادی براساس هوش معنوی و خلاقیت هیجانی". پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه الزهرا.
۲۴. کورش نیا، مریم؛ مزیدی، محمد؛ حسین چاری، مسعود (۱۳۸۹). "رابطه ابعاد الگوهای ارتباطات ادراک شده در خانواده و جهت گیری مذهبی در دانشجویان". فصلنامه اندیشه های نوین تربیتی. (ش ۲۳) صص ۴۵-۶۶.
۲۵. لطف آبادی، حسین (۱۳۸۱). روانشناسی رشد اخلاقی، ارزشی و دینی در نوجوانی و جوانی. فصلنامه روش شناسی علوم انسانی، (ش ۵)، ص ۴.

۲۶. ماهروزاده، طیبه. (۱۳۹۲). "جهانی شدن و هویت یابی نوجوانان". مجله تربیت اسلامی. سال هشتم. شماره ۱۶. مجله روان‌شناسی بالینی، (ش ۷)، ۱۳۵-۱۲۷.
۲۷. مرادی، مرتضی؛ چراغی، اعظم (۱۳۹۳). "الگوی علی-تجربی از روابط بین ادراک از الگوهای ارتباطی خانواده، ادراک از سطح کلاس، انگیزش و خودگردانی تحصیلی و سرزندگی تحصیلی در نوجوانان دبیرستانی". مجله مطالعات آموزش و یادگیری (ش ۱ پیاپی ۲)، ۱۴۰-۱۱۳.
۲۸. معصومی، سمیرا؛ رضائیان، حمید؛ حسینیان، سیمین (۱۳۹۶). پیش‌بینی رضایت جنسی براساس الگوهای ارتباطی زوجین. نشریه مطالعات زن و خانواده، سال پنجم، شماره ۱، ص ۷۹-۱۰۱.
۲۹. مهدوی، محمدصادق؛ زارعی، امین (۱۳۹۰). "عوامل موثر در گرایش نوجوانان به ارزشهای اخلاقی‌دانش آموزان سال سوم راهنمایی استان همدان در سال تحصیلی ۸۳". فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی ایران، (ش ۳)، ۲۳-۱.
۳۰. نوابخش، مهرداد (۱۳۸۵). "نقش دین و باورهای مذهبی بر سلامت روان". مجله پژوهش دینی، (ش ۱۴)، ۹۴-۷۱.
۳۱. نیازی محسن، حسینی زاده آرائی سید سعید، سخایی ایوب. (۱۳۹۶). فراتحلیل مطالعات دین‌داری و سبک زندگی در ایران. فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، سال نهم، شماره ۳۳.
۳۲. نیک منش، زهرا (۱۳۹۰). "عوامل موثر بر دین‌داری نوجوانان". مجله تعلیم و تربیت، (ش ۱۰۸)، ۶۶-۴۷.
۳۳. هادیان، سیدعلی؛ غروی راد، سیدمحمد، آذربایجانی، مسعود (۱۳۹۲). "تأثیرات والدین بر دین‌داری فرزندان از منظر روان‌شناسی دین". فصلنامه مطالعات اسلامی (روانشناسی)، ۷ (ش ۱۳)، ۴۶-۲۵.

منابع انگلیسی

1. Amoei, N (2015). "The role of family function in the extent of the experience of the identity crisis and the differentiation of adolescents." Graduate dissertation, Faculty of Education Sciences and Psychology, Al-Zahra University. [Text in Persian]
2. Azad Far, N (2011). "Studying the Perception of Parent's Parenting Methods and Religious Behavior with Students Intelligence at Ferdowsi University of Mashhad". Master's thesis, Faculty of Education and Psychology, Ferdowsi University of Mashhad. [Text in Persian]
3. Burke, Laura (2009). Growth Psychology, Volume II, Translation of Seyyed Mohammadi, Y Tehran: Arasbaran. [Text in Persian]
4. Farahi, M, Fathi A, Ali, Moradi, A (2010). "The Relationship Between Family Communication Patterns and Adolescent Communication Teams." Family and Research, (10), 86-69. [Text in Persian]
5. Ghasemi, V, Adipour, S; Seyyed Mohammad Tabari-divklaee, A (2013). "The Relationship between Religious Identity and Societal Trust among Students of Mazandaran University". Journal of Religion and Communication. (Number 2, vol. 44). [Text in Persian]

6. Hadiyan, S. A; Gharoyrad, S. M; Azarbaijani, M (2013). "The Effects of Parents on the Mentoring of Children from the Perspective of the Psychology of Religion." *Islamic Studies (Psychology)*, 7 (th. 13), 46-25. [Text in Persian]
7. Heidari, A; Mirfardi, A; Ramezani Baseri, A (2013). Comparison of the gender identity of the religious identity and its relationship with the media consumption of Marvdasht high school students. *The Journal of Religion and Communication* (2) (44), 43-5. [Text in Persian]
8. Hekmatpour, M; Salehi Amiri, S. R. (2012). "The Impact of the Family's Role on the Preservation of the National and Religious Identity of Young People: A Case Study. *Journal of Cultural Management*, Vol. 18, 59-49. [Text in Persian]
9. Javanmard, G. H (2013). "The Investigation of the Influence of Children from Parents on Practice to Religious Beliefs." *Two Journal of Social Cognition*, 2nd Episode, 24-24. [Text in Persian]
10. Karami, A, Shahrastani, M, Yousefi, S, Asia, M (2012). "Family communication patterns and stress coping skills as predictors of tobacco use among 18- to 18-year-old smokers and non-smokers adolescents in Mashhad." *Journal of Clinical Psychology*. Number 8. [Text in Persian]
11. Karimi, H (2011). "Prediction of critical thinking thinking based on spiritual intelligence and emotional creativity". [Text in Persian]
12. Khoroush Nia, M; Mazidi, M; Hossein Chari, M (2010). "The Relationship of Dimensions of Family Communication Patterns and Religious Orientation in Students." *New Educational Thoughts*, 6, (3), 66-45. [Text in Persian]
13. Lotfabadi, H (2002). *The Evolution of Moral, Values and Adolescence in Adolescence and Youth. The Philosophy of the Methodology of the Humanities*, (p. 5), p. 4. [Text in Persian]
14. Khosrow Shahi, (2016) *Power of Allah and Javadi Hossein Abadi, Hussein.. Analysis of the Relation between the Components of Religious Identity and Crime Prevention. "Ph.D., Fifth Year, No. 17.* [Text in Persian]
15. Mahdavi, M Sadegh, Zarei, A (2011). "Factors Influencing Adolescents' Attitude to the Moral Values of Secondary School Students of Hamadan Province in the Year of Academic Year 83". *Journal of Sociological Studies of Iran*, (3), 23-1. [Text in Persian]
16. Mahrozadeh, T (1392), "Globalization and Identity of Adolescents". *Islamic Education Initiative. Eighth Year. Number 16 Journal of Clinical Psychology*, (N 7), 135-127. [Text in Persian]
17. Moradi, M, Cheraghi, A (1393). "The causal-empirical model of the relationship between perception of family communication patterns, classroom perception, motivation and academic autonomy, and academic vitality in high school adolescents." *Educational and learning studies* (Q1, 2) 140-113. [Text in Persian].
18. Masoumi, S, Rezaian, H, Hosseinian, S (1396). The prediction of sexual satisfaction based on couples' communication patterns. *The Journal of Women and Family Studies*, Vol. 5, No. 1, pp. 101-79. [Text in Persian]
19. Nawabakhsh, M (2006). "The Role of Religion and Religious Beliefs on Mental Health." *Religious Research*, (14), 94-71. [Text in Persian]
20. Niyazi M, Hosseinizadeh Araee S. S., Sakhaei A. (1396). *The Study of Religiosity and Lifestyle Studies in Iran. The Schedule of Welfare and Social Development Planning*, Vol. 9, No. 33. [Text in Persian]
21. Nick Manesh, Z. (2011). "Factors Affecting Teens' Religiousness". *Journal of Education*, (108), 66-47. [Text in Persian]
22. Omidyan, M. (2009). *Hayat from the perspective of psychology*, Yazd: Yazd University Pres [Text in Persian]

23. Pour Mavedet, K. and Arefi, Z. (2012). "A Comparative Study of Religiosity and its Relationship with Aggression in Drug Addicts, Addicts in the Tumors of Non-Addicts". Quarterly Journal of Health Psychology. Second year. Number 1. [Text in Persian]
24. Qadumizadeh, F (1392). "A Study on the Relationship between the Dimensions of Family Communication and Critical Thinking with Religious Orientation Mediation." Graduate Degree in the Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shiraz University. [Text in Persian]
25. Rezaei Farrokhhabadi, S; Ahqar, G (2010). "The study of the relationship between religious orientation and identity styles and its comparison among high school students in Tehran". Political Science Journal. National Studies. (43), 48-25. [Text in Persian]
26. safiri, K; Memariani, Z (2010). "The study of the religious and national identity of girls and boys of high school with an emphasis on the economic and social status of the family: a case study". Family letter. (4 and 3). 162-139. [Text in Persian]
27. Saif, S, Kadivar, P, Karami Nouri, R, Lotfabadi, H (2009). Growth Psychology (1). Tehran. Positions. [Text in Persian]
28. shamshiri, B, Isadpanah, A (1392). "The Possibility of Combining Critical Thinking and Religious Experience in the Religious Education Program." Research Principles of Education, 3 (p. 2), 88-67. [Text in Persian]
29. Asgari, P, Khalighi Sigarudi, E, Heidari, A, Yousefian, F, Mareshian, F (2009). "The Effect of Teaching the Practical Teaching Practices of the Prophet on Religious Thinking, Religious Beliefs and Mental Health of High School Girl Students Ahwaz. "Journal of Applied Psychology, Islamic Azad University, Khorascan Branch (Isfahan), (40), 25-13. [Text in Persian]
30. Soltani Nezhad, A et al. (2013). A survey on the relationship between religious orientation and suicidal behaviors of soldiers. A collection of articles presented at the Health Lifestyle Seminar. South Khorasan. Birjand University of Medical Sciences and Health Services. [Text in Persian]
31. Totouchi, B (1394). "The Relationship between Family Communication Patterns, Parents' Religiousness and the Context of Critical Thinking with the Religious Identity of High School Girl Students in Qom City." Faculty of Educational Sciences and Psychology, Alzahra University. [Text in Persian]
32. Baker, O., Josph, Stroope Samuel, Walker Mark (2018). secularity, religiosity, and health: physical and mental health differences between atheists, agnostic and non affiliated theists compared to religious affiliated individuals. Social Science Research. volume 75, september 2018, page 44-57. 3(4):65-78
33. Bertram-Troost Gerdien D, de Roos Simone A. and Miedema Siebren. (2007). Religious Identity Development of Adolescents in Christian Secondary Schools: Effects of School and Religious Backgrounds of Adolescents and Their Parents . Religious Education, 102(2): 132-150.
34. Berzonsky D Michael (2008). identity formation: the role of identity processing and cognitive processes. personality and individual differences, 44(3):655-645.
35. Cohen Z Danny, Edler Todd (2018). religious pluralism and the transmission of religious value through education . Journal of Economic Behaviour & organization . 150(3):349-325
36. Cohen-Malayev, Maya; Schachter, Elli P.; Rich Yisrael. (2014). Teachers and the religious socialization of adolescents: Facilitation of meaningful religious identity formation processes. Journal of Adolescence , 37: 205-214.
37. Danny, Cohen-zada; Edler, Todd (2018). religious pluralism and transmission of religious values through education. Journal of Economic Behaviour & Organization 150:325-349.

38. Dollahite, Davi.c; Thatcher, Jennifer. (2008). Talking About Religion How Highly Religious Youth and Parents Discuss Their Faith. *Journal of Adolescent Research*, 23,611-641.
39. Erickson E.H(1968).identity:youth incrisis.Norton.new York.
40. Erikson.E.H(1970).autobiographical note on the idrnity crisis . *Daedalus*. 99(4):730-759
41. Facione, p.A. (2011).Critical thinking: what it is and why it count Millbrae , CA: California Academic press.
42. Forrest-Bank S Shandra , Dupper R David(2018).A qualitative study of coping with religious minitory status in public school.Children and Youth Services Review . volume 61(3):261-270.
43. Francis, Leslie.(2009) Parental Influence and Adolescent Religiosity: A Study of Church Attendance and Attitude Towar Christianity Among Adolescents 11 to 12 and 15 to 16 Years Old. *The International Journal for the Psychology of Religion* 4(3): 241-253.
44. Guo,Siyng(2018).A model of religious involvement,family processes,self- Control and juvenile delinquency in two parent family.Jurnal of Adolescence 63:175-190.
45. Hood, R. W; Hill P. C. & Spilka B. (2009) *The Psychology of Religion: AnEmpirical Approach*. New York: Guilford Press.
46. McCullough, M., Pargament, K., & Thorensen, C. (2000). *Forgiveness:Theory, research, and practice*. New York, NY: Guilford Press.
47. Patty van Cappellen ,Barbara ;Vassilis Saroglou,Fredirckson;Corneille,Olivier (2017).religiosity and the motivation for social affiliation.*Personality and Individual Differences*, 113:24-31.
48. Pearse, Lisa D. (2007). Religious Identity and Family Ideologies in the Transition to Adulthood. *Journal of Marriage and Family*,69:1227-1243.
49. Randal, D. Daya; Smith Pricec, Jessica L; Orthnerd, Dennis K.; Haire ,Elizabeth C. (2009). Family Processes and Adolescent Religiosity and Religious Practice. *Marriage & Family Review*, 45, 289-309.
50. Sorenson, A & Brownfield, D. (1995). Adolescent drug use and a general
51. theory of crime: an analysis of a theoretical integration. *Journal of*
52. *Theory, research, and practice*. New York, NY: Guilford Press.
53. Wang, Timothy. J. (2014). Religious identity formation among adolescents: The role of religious secondary schools. *Journal of the International Christian Community for Teacher Education* 10(2):190-175.

Keywords: religious identity, parental communication patterns, parental religiosity, critical thinking

Predicting the Religious Identity of Children based on Interactiv Family Patterns, Parental Religiosity and Critical Thinking of Adolescents

Hamid Rezaein¹

Bahareh Tutunchi²

Abstract

The purpose of this study was to investigate the relationship between family communication patterns, parental religiosity, and tendency to cognitive critical thinking in children. The statistical population was chosen by convenience sampling method from of girls who were the first and second grade girls was high school students in the city of Qom. The sample included 447 students whose fields of study were humanities, mathematics, and sciences, which were selected by available sampling method. The research method is descriptive and correlation is the relationship between the variables in this study.

in terms of the relationship between variables is a correlation type. For collecting data, the Parental Religious Questionnaire (Grankvist 1998), Family Communication Patterns (Richie Fitzpatrick, 1990), Critical Thinking (Ricketts, 2003), and Religious Humor (Lotf Abadi, 2002) were utilized used .Pearson correlation analysis and stepwise regression were used run to analyze the data. The results showed that the variables of parenting religiosity, the dimension of creativity from critical thinking and conservation orientation have the potential of predicting the religious identity of adolescence. Other variables include the dimension of perfection and commitment of the critical thinking, variable and the dimension of the alignment orientation were not inserted entered into the equation.

---

¹ Corresponding author, Assistance Professor, Alzahra University, Faculty of Educational sciences and Psychology; rezaeian19237@alzahra.ac.ir

² MA in Counseling and guidance, Alzahra University.